Boskovští židé.

Ke karakteristice moravských židů.

Napsal
Jaroslav Tůna.

—

Otisk z Obchodních Listů.

Praha 1904.
Nákladem vlastním. • Tiskla firma dra Ed. Grégra a syna.

JAROSLAV TŮNA:

Boskovští židé.

Ke karakteristice moravských židů.

Z moravských židů nejznámější jsou židé boskovští, prostějovští a třebíčtí. Zajímavá jsou i gheta (»židovská města«) těchto tří měst. Boskovské »židovské město« — jež jest zrovna tak jako na př. též třebíčské také svou zvláštní politickou obcí městskou — jest podnes ve výšce střech svých nízkých domků odděleno od »křesťanského města« dráty rozpjatými od střechy k střeše přes ulice, a vedou do něho dvě jakés takés brány. Má na prostoře 4 ha 96 arů 87 m^2 asi 116 domků a 1024 obyvatel dle posledního sčítání lidu r. 1900. Domky jsou velkou většinou dosud dřevěné, ale tak starobylého už dřeva, prosáklého pískem, prachem, hlínou, že »to ani nechce hořet«. Kdo by chtěl spekulovat na vyhoření, v boskovském židovském městě by prospekuloval. Domky jsou uzounké, mají obyčejně nízké poschodí, neb aspoň skladiska, vykýře, rozmanité výběžky, malé bal-

kónky, zábradlí, pavláčky. I uličky jsou tak při-krčelé. Málo který dům je vlastnictvím jednoho; obyčejně přízemí patří jinému a poschodí také jinému, poznáte to i podle obílení nebo zabarvení. V pozemkové knize takový domek mívá dvě, tři knihovní vložky. Jsou v Boskovicích i v Prostějově a v Trebíči tytéž zajímavé spletité právní poměry vlastnické, jaké byly v pražském Josefově: dle nynějšího rakouského práva vlastnictví pozemkového jsou poměry ty ovšem protiprávní a protizákonné. Také se soudy přičiňují tyto úchylky práva vlastnického nějak urovnat dle požadavků zákona. Bylo by však úrodnou studií vysvětlit, jak v přikrčených poměrech chudých židů takovéto úchylné právní názory o vlastnictví vznikaly, — a snad by studium takové podalo i podněty k některým praktickým novým právním útvarům. Nelze přece za nepraktické a života neschopné prohlásit to, co za tak těžkých podmínek životních vyrostalo a až do našich dob se udrželo i proti nutkavé odporu netrpící mohutnosti práva. Karikaturou práva to jistě není!

Velikou cenu tyto domky nemívají; na podzim roku 1899 jeden byl prodán (v exekuční dražbě) za 160 K a to znalci tvrdili, že byl — přeplacen. Jeden domek, v němž bydlí kolovrátkář, stojí na ploše 4 čtverečních sáhů. V úzkých domcích těch úzké, těsné jsou světničky, nízké dvéře, drobná okénka a z nich vykukuje plno

polonahých dětí. Domky ty a uličky dobré by bylo ofotografovat pro museum brněnské.

V židovských městech — ghetech — dříve bydlívali jenom pronásledovaní a bezprávní — židé; nyní v nich bydlívá chudina židovská i křesťanská, pronásledovaná osudem a bezpráví trpící často pro svou chudobu. Tak i v Boskovicích. Ale tito chudí židovští i nežidovští trpí stejně; není proto při křesťanských obyvatelích židovského města ani potuchy o antisemitismu. Židé boskovští mají mezi sebou velké procento negramotných (= analfabetů), kdežto v křesťanském obyvatelstvu i venkovském na Boskovsku analfabetů již přece jen ubývá. U soudu boskovského málo protokolů a listin se vyskytá se třemi křížky, ale za to mnoho se třemi nulami (takové znamení místo podpisu činí židé): ovšem k vysvětlení zjevu toho třeba si připomenout, že židé obchodují a proto spíše ve styk se soudy přijdou nežli negramotní chudí křesťané, kteří nádeničí a pacholkují. Židé boskovští v sobotu nepodpisují protokolů, nepřisahají; nebývají proto na sobotu žádná soudní jednání u boskovského soudu položena, při nichž by židé měli býti předvoláni. Také dražby se v sobotu nekonají.

Boskovští židé mnoho se soudí; toto sudílství je příznakem povšechné chudoby boskovského židovstva. Podporováno jest i tím, že židé soudům rozumějí a bez advokátů i za starého soudního řízení (písemného) se obešli, tím snáze nyní za platnosti ústního řízení. Podání u soudu činili ně-

mecky; nyní, kdy žalují protokolárně, nevzpírají se českému protokolu. Jako svědci vyslýcháni vypovídají česky nebo německy, dle toho jaká je pře. Jazykovou otázkou tito chudí židé si hlavy nelámou, to je jim dobrý kšeft milejší. Někteří sudílci z chudého židovstva jsou na denním pořádku soudu boskovského, tak na př. Pinkas contra Manes a naopak a dva hadráři boskovského okresu Barcheles a Spitz, boskovští to Monték a a Capulet; i jejich příbuzní a drobné děti prou se zcela jako podle Shakespeara.

Židů v židovském městě boskovském jest nyní 1024, nečítaje židy v »křesťanském městě«; některá léta jest jich více, ale ti neuživí se, prchají z Boskovic. Tento stav tak trvá po 40 let. Všichni jsou obchodníci, jediný jen rolničí, absolvoval i rolnickou školu a je příkladným rolníkem. Ale obyvatelstvo židu-rolníkovi nemůže přivyknout: sousedi (na poli) se s ním často soudí, upírají mu i nevinné služebnostní právo jeti vozem přes jejich louky u řeky Svitavky se senem a otavou. Obchody vedou židé všelijaké, jenom lichvařit kloudně neumějí. V tom je boskovskou specialitou povedený křesťanský lichvář, jemuž vtip boskovský přezdívku dal »Bořivoj«; — a jest s podivením, že úřadové dozírací ani trestní soud dosud nebyli obecenstvem na tohoto lichváře upozorněni, ač lichvářství jeho je v Boskovicích všeobecně známo . . . Za to je v Boskovicích dobrá prakse v konkursech, málo čísel »Práv-

níka« pražského vyjde — bez boskovského nějakého konkursu. Konkursnictví jakoby stalo se tam vášní a patřilo k dobrým mravům. Jeden takový sportsman chtěl také »udělat« konkurs, ale ukázalo se, že má všechno v pořádku a jmění tolik, že by se leda musil vyrovnat — na 120%. Jiný sportsman nabídl jakožto věřitel a správce konkursní podstaty konkursantovi, že ho vyrovná na 30% s druhými, jestliže jemu slíbí, že za to jeho pohledávku plným obnosem mu vyplatí, a vyrovnal ho tak s velikým úsilím; ale milý konkursant tomuto svému příteli potom také jenom 30% vyplatil, protože zákon žádného takového jednostranného ujednání na škodu druhých nedovoluje, a byl v duchu rád, že tento naivně úskočný přítel za něho všechno tak dobře proň ujednal.

*

Chudší židé boskovští živí se chovem a prodejem hus do Vídně a zase hlavně do židovských rodin a židovských závodů tržebních. Průměrně každý žid chudší krmí současně nebo dává krmit na vsi 40—60 hus. Bohatší »husaři« sami hus nekrmí, nýbrž dávají krmit na vsích a tu ovšem dávají krmit daleko větší počet. Jakmile se husy dokrmují, nakoupí se hned stádo nové. V trhu husím a v dopravě hus po dráze jsou ovšem tito boskovští židovští husaři daleko zkušenější a obezřelejší nežli obchodníci husami v Cechách, kteří — jak z právních případů u nejvyššího

soudu vidět — neumějí svá práva proti společnostem drah hájit a tak stále a stále veliké škody trpí. Také husí sádlo se z Boskovic do Vídně prodává. Husařství toto vyvinulo se na orthodoksní půdě židovské ze známého zákazu jísti vepřové. Tržební úspěch boskovského husařství chudých židů souvisí velmi úzce s jiným méně známým ale velmi výnosným pramenem důchodů boskovského žida. Tím jsou zdravý horský vzduch a přírodní krásy boskovského kraje, z nichž židovská obec boskovská desítky a desítky let už tržebně těží, kdežto čeští spisovatelé o nich jen marně píšou a své články i do čítanek marně a marně tisknou. »Málo krajinek na Moravě je tak krásných a malebných, jako je krajinka boskovská« — tou větou začíná pověst o původu hradu boskovského prof. Havelkou napsaná v Bartošově Slovesnosti. Z mladšího pokolení každý inteligent český tu větu zná, ale málo kdo v Boskovicích a v krajince boskovské kdy byl. Za to Vídeňanů-židů je v Boskovicích každé léto plno, až 600 rodin (!) ročně na kolik měsíců do Boskovic dojíždí. Jest to zejména horský zdravý vzduch prosycený vůní lesů jehličnatých a hájů, který tam hosty vábí, a rozkošná údolí přírodou jako uměle upravená pro rozkoš a pohodlí výletníků; tak partie »u třech rybníčků«, pilské údolí[1]),

---

[*]) Papírník Mayer dal natisknouti pohlední lístky pilského údolí s německým nápisem Pillathal, což kterýsi znalec češtiny pokřtil na »Pilátovo údolí«.

jež protéká říčka Bělá proudíc dvěma rybníky, svah »Žižkovy valy«, t. zv. vyhlídka u jeleního skoku, pak zámecká zahrada a starý hrad boskovský, údolí melkovské, Sebetovský park, na Milánovech, dále »Zátiší«, bývalý lovecký hrádek (nyní myslivna), Rovná a mnoho jiných. Romantické údolí melkovské chová i pro malíře vděčné partie, pěkný les valchovský, plný vůně pryskyřičné a ozonu, potom v Lipnikách, na Panině louce (směrem k Sudicům), hory k Němčicím a ke Sloupu a mnohé jiné.

Bývá pak živo v letní době v chudobných přikrčených domcích židovského města! Do světniček utáboří se výletníci vídeňští a »domácí páni« ukrčí se do kuchyní a na půdy — však je léto. S Vídeňáky přijdou i peníze, poměrně hojnost peněz, a veselá radost do uliček gheta: v tu dobu ani Manes s Pinkasem se nesoudí a Barcheles Spitzovi nezávidí. Tito vídeňští každoroční hosté jsou také konsumenty hus celého Boskovska, jsou jim reklamou a mnozí z nich jsou prostředkovateli a překupníky; všichni pak zákazníky. Bohatší letní hosté židovští bývají ubytováni v křesťanském městě v domech křesťanských, kde jim majitelé n e j l e p š í byty pronajímají. Jsou nejen z Vídně, ale i z Pešti, z Německa atd.

Vídeňští tito výletníci jsou však nejen důležitým hospodářským, ale i velmi vlivným osvětným činitelem v životě boskovských židů: oni udržují židy boskovské p ř i n ě m e c t v í a brání jich při-

lnutí k českému životu. Zcela přirozeně: v létě žije z nich boskovský žid, u něho jsou na bytě a od něho kupují, na podzim a v zimě žije z nich zase, kupují od něho husy a husí sádlo, — a na jaře se žid boskovský na ně zase už těší a byt smýčí. Děti boskovských židů jdou do Vídně k výletníkům do učení a do služby, mnozí se tam uchytí. Také nezaměstnancům boskovským pomohou ve Vídni k práci letní hosté vídeňští. Tak řka každá židovská rodina boskovská má některé své členy ve Vídni. Proto Židé boskovští přidržují se němčiny, německy spravují svou obec politickou i svou obec náboženskou, německy vychovávají na veřejné pětitřídce s pobočkami své děti, jež potom do Brna a do Vídně jen na německé střední školy posílají.

Ostatně boskovský český život do nedávna neměl v sobě ani mnoho přítažlivosti osvětové. Teprve r. 1892 všeobecná krajinská výstavka česká v Boskovicích na můj podnět a dle mé osnovy pořádaná byla snad prvým činitelem v českém životě boskovském, který vábil, přítažlivou moc měl. Velmi mnozí vlažní živnostníci, kteří do té doby rádi němčili anebo jsouce inteligentními oblibovali si inteligentní společnost německou, výstavkou se vzpamatovali. Nyní podobný přítažlivý vliv osvětný má několika směry měšťanská škola česká vzorným ředitelem Fr. Neumannem spravovaná, zvláště dívčí pobočky, do nichž také židovská děvčata už četně chodí. Bude míti takový vliv záhy i v nově za-

ložené české (vyšší) gymnasium boskovské. Měšťanka a gymnasium již aspoň způsobily, že židovská politická obec zavedla r. 1901—2 na veřejné obecné škole německé, — na níž se do té doby češtině neučilo, ač Boskovice leží v ryze českém okresu (fakt neuvěřitelný a mimo Moravu nemožný!) — nepovinné vyučování češtině. Patrně hlavně proto, aby žáci německé školy této (židovští a také četní křesťanští) nepropadali při přijímací zkoušce na gymnasium boskovské z češtiny a mohli přestupovat na českou měšťanskou školu. Vidět, že nastává doba, kdy nebude už pravdou, že »bez češtiny se (žid) v Boskovicích obejde«, ač tato věta tak drsně příznačná pro slabou sílu osvětnou a hospodářskou Čechů boskovských byla ještě do nedávna pravdivou.

Němci a židé boskovští mají své dobré německé úvěrní spolky; mimo to i brněnská filiálka Živnostenské Banky pražské zakládá ochotně boskovské německé podniky.

Než i vzdělávací spolky a ústavy německé mají boskovští židé a mnohé dosti staré. Tak našel jsem v židovském městě půjčovnu knih nejméně se 2000 svazky. Měla německé knihy od Schillera a Goetha až po Hackländra, Hoffmanna a Nieritze. Paul de Kock, Zschokke a Dumas prý se hojně čtou — ale už prý »mladí« k němu málo teď chodí si vypůjčívat, stěžoval si majitel, který platí z knihovny této státní daně 4 zl. 20 kr. Teď si »mladí« vypůjčívají novější moderní spisy německé

ve spolkových knihovnách dvou německých spolků (Frohsinn, Deutsches Kasino) v křesťanském městě.

Vešel jsem v židovském městě také do mateřské školky (německé) a udivil jsem se, jakou srdecnou lásku boskovští židé mají k dětem své obce. Pěstounce (učitelce) pomáhají v dozoru dobrovolně se střídajíce slečny židovské. Přes hodinu byl jsem přítomen hrám a zpěvům. Mezi dětmi je však mnoho dětí české chudiny v ghettu bydlící: rodiče dělníci jdouce ráno do práce zavedou své děti do školky, kde už se o ně pečuje. Děti ve školce naučí se trochu německy a velmi mnoho jich jde potom do německé školy židovské obce. Vyložil jsem věc v Ústřední Matici Školské, ředitel matiční kanceláře je rodák z boskovského kraje — a v Boskovicích přetížených nyní stavbou budovy gymnasijní přáli by si toho velice, aby jim Ústřední Matice Školská pomohla zřídit jednu, dvě školky na záchranu českých dětí. Šlo by celkem jen o náklad prvých 4—5 let; náklad by se postupně umenšoval. Místnost by obec opatřila.

»Židé (boskovští) usadili se v Boskovicích — tak přejímám ze spisu prof. Aloisa Vojt. Šembery »Páni z Boskovic« vydaného r. 1870 ve Vídni (vizte str. 153!) doslovně — »beze vší pochyby hned při založení města a mluvili tehda vedlé hebrejštiny jediné česky, ježto té doby na Moravě Němců nebylo. Měli vesměs proměnlivá jména hebrejská, na př.: Salomon, Izák, Baroch, Sára a p., kromě nich však obdrželi zajisté i jména

moravská (česká) na způsob těch, ježto posud u některých boskovických rodin průchod mají, na př.: Beran, Hanák, Háček, Hušák, Jelínek, Polák, Plaček, Ryšavý, Stefanský, Tichý a jiní. Teprv když židé za krále Ladislava r. 1454, osočováni jsouce od obchodníků německých, z Olomouce a z Brna (též ze Znojma a Jihlavy) byli vypuzeni a jinde útulek hledali, podobá se, že některé rodiny s jmény německými do Boskovic přibyly. Za císaře Josefa, když židům vůbec nařízeno, aby si dali jména stálá, přijali židé boskovičtí ne bez přičinění panských úředníkův z většiny jména německá: na př. Adler, Aufrichtig, Ehrlich, Fein, Glücklich, Goldmann, Goldstein, Eisenstein, Wolkenstein, Himmelreich a j., kterýmžto přijetím jmén německých přivedeni potomci jich na myšlénku, jako by byli skutečnými Němci, a odcizili se znenáhla svým domácím spoluobyvatelům moravským. V nejnovější pak době hnutí politického a národního postavili se židé (moravští) naprosto v šiky protivníků moravských sousedů svých, a nedbajíce přísloví: »Kdo nenávisť rozsívá, nenávisť zklidí,« přetrhli s nimi všechen svazek přátelský. Israelité v Čechách, v Uhřích, v Polsku a v Rusích jsou opatrnější.«

V Boskovicích r. 1902.

„Plzeňské Listy“ 12. září 1903 napsaly o »*Obchodních Listech*«:

»Za poslední dvě, tři desítky let pozorujeme v našem národě *utěšené počátky organisace českého obchodu.* V obchodních gremiích po venkovských městech rozvíjí se chuť k práci, vyrostají zdatní gremiální pracovníci; v ústředí pražském založena řada ústředních organisací obchodních, jak *spolkových:* (Vývozní spolek, *České obchodní museum*, Jednota obchodních gremií, Merkur) tak *peněžních*, z nichž vedle Živnostenské banky zejména podnikavou *Českou průmyslovou banku* připomenouti třeba. Záložny české mají své finanční i poradní ústředí, rovněž i spořitelny české. K dobytým před lety třem komorám obchodním v království přidružily se úspěchy nepodcenitelné v markrabství, kde v komorách brněnské a olomoucké aspoň částečně český drobný obchod a české maloprůmyslnictvo jsou již zastoupeny. Kupecké školství pokračovací utěšeně se rozvíjí a přibývá škol dvoutřídních, jež přece jsou jádrem výchovy pro obchod detailní. Zejména *Morava* založila za posledních let podivuhodně rychle své obchodní školství — přes nepřízeň moravských obchodních komor s německou dosud většinou. Také *literatura obchodní* již vzrůstá z prvých začátků hlavně zásluhou pražského »*Merkuru*«. Některé obchodní časopisy a občasné publikace (tak »Český Lloyd« a na Moravě v Přerově »Český obchodník«), seč síly stačí, snaží se k rozvoji českého obchodu napomáhat.

Tak splněny jsou už *podmínky*, kdy u nás vzrůsti může již česká **obchodní revue** — a tu povinno jest dáti *České obchodní museum.* Jest to jeho úkolem, zrovna tak, jako vídeňské obchodní museum dalo rakouským Němcům *týdenní revui* obchodní, »Das Handelsmuseum« (týdenní číslo o 32 stránkách s přiloženými konsulárními zprávami, celoroční předplatné K 16·—). Však se také České obchodní museum usilovně *letos* o to stará napjetím všech sil, aby z orgánu svého »Obchodních Listů«, který prvých pět let měl spíše ráz ústředního *spolkového věstníku* několika větších spolků, vytvořilo příští — *českou obchodní revui.* Před očima nám tato revue vyrůstá za prozíravého řízení *redaktora Jar. Tuny.* Počet odběratelů se letos *ztrojnásobil* a počet stránek »Obchodních Listů« zdvojnásobil. Z měsíčníku stal se čtrnáctidenník s cenným obsahem a všechna snaha Musea směřuje k tomu, aby *průběhem roku 1904 byly Obchodní Listy týdeníkem při stejném předplatném K 8·— se všemi rubrikami dokonalé obchodní revue, každé* číslo o 32 str. nejméně. V kruzích říšských a zemských poslanců českých sleduje se tato přeměna se živým zájmem a zejména p. *přísedící K. Adámek* a p. posl. prof. *dr. Fiedler* nabádají pokyny a radami redakci k neustálému rozvoji ve směru revuálném. Nebude nikoho, kdo by nepodepřel co nejúčinněji tyto snahy Českého Obchodního Musea, jež za těžkých nynějších poměrů — *postrádajíc státní subvence* — tak vytrvale pracuje na prospěch českého obchodu a průmyslu.«

Česká obchodní revue:

OBCHODNÍ LISTY.

List Českého Obchodního Musea pro otázky tržební, průmyslové, národohospodářské a a sociální.

Řídí: **Jaroslav Tůna.**

OBCHODNÍ LISTY jsou také listem: Spolku absolventů Československé Obchodní Akademie v Praze, Spolku absolventů obchodní akademie v Brně, dále „Olivy“ spolku absolventů obchodní akademie v Hradci Králové, Klubu absolventů české vyšší obchodní školy v Plzni a Spolku absolventů obchodní akademie Chrudimské.

Vycházejí dne 5. a 20. každého měsíce. — Redakce a správa v místnostech Českého Obchodního Musea v Praze, Senovážná ulice č. 1., Plodinová bursa. — Za redakci a vydávání odpovídá JAROSLAV TŮNA. — Číslo telefonu 1508. — **Předplatné** ročně K 8·—, do ciziny K 10·—. **Doplatné** K 10·— po půlročním prodlení. — **Snížené** předplatné celoroční K 5·— povoluje se na zvláštní žádost. — Inseráty **platí se hotově napřed.** — Chekové konto poštovní spořitelny číslo 813.816. (České Obchodní Museum.) — Předplatné a insertné a vůbec všechny účty platí se museu [illegible] poštovní spořitelnou.

Honoráře poukazují [illegible] po uveřejnění.